

## Vyresniųjų moksleivių santykių su pasauliu brandos ypatumai

Vanda Aramavičiūtė

Vilniaus universitetas

**Santykiai su pasauliu kaip asmens dvasingumo išraiška.** Be abejo, dvasingumo ugdymas yra prioritetinga auklėjimo kryptis dabar spartėjančiu dvasinės krizės laikotarpiu. Tačiau dvasingumas yra labai sudėtinga integralinė ypatybė, pasireiškianti įvairiopu ir nuolatiniu asmens ryšiu su pasauliu. Todėl atsakymo į klausimą, koks yra individo santykis su įvairiais pasaulio objektais, tampa kertiniu atramos tašku, padedančiu apibūdinti dabartinės kartos dvasingumo raidos ypatumus ir prielaidas.

Kita vertus, siekiant konkrečiau suvokti dvasingumo pasireiškimą, aktualu išskirti santykių tipus. Iš jų svarbiausi – asmens santykis su kitais žmonėmis, nes žmogus negali egzistuoti be šio ryšio, būti vienas. Kai prarandamas ryšys su kitu žmogumi, jis tartum netenka savo gelminio-dvasinio-aš ir pasidaro svetimas sau pačiam. Kitaip tariant, kai asmens komunikacija su kitais žmonėmis sutrinka, atitinkamai gali keistis ir jo santykis su savimi. Mat šis santykis atsiskleidžia žmogui apmąstant ir vertinant save kaip asmenybę – atskiras jos savybes, gebėjimus, elgesį su žmonėmis ir kt. „Priklausomai nuo požiūrio į save patį susiklosto ir požiūris bei laikysena kitų atžvilgiu“, – daro išvadą B. Kuzmickas (1982, p. 81). Be abejonės, egzistuoja ir priešinga priklausomybė – santykiai su kitais žmonėmis determinuoja ir santykio su savimi raišką bei kokybę.

Suprantama, dvasingumas reiškiasi ir individo santykiais su įvairiomis socialinėmis bendrijomis. Pirmiausia per ryšį su šeima, kurioje prasideda vaiko dvasinis tapsmas ir kuri išsiskiria iš kitų bendruomenių savo natūralia, tarpiška, sisteminga ir nuolatine įtaka. Taip pat ir per ryšį su savo tauta, kaip su didesne ir sudėtingesne bendruomene, turinčia daugiau galimybių individo dvasinėms galioms brandinti. Ir, žinoma, per jo santykį su valstybe, galinčia sudaryti dar palankesnes sąlygas žmogaus kūrybinei saviraiškai ir tautiniam identitetui saugoti. Pagaliau ir per ryšį su religinėmis bendruomenėmis ar bažnyčia – išskirtiniu dvasingumo šaltiniu, skatinančiu šio ir antgamtinio pasaulio jungtį ir vienybę.

Tyrinėjant dvasingumą, negalima išleisti iš akių ir santykio su gamta, nes žmogus ne tik priklauso gamtai, bet ir yra pranašesnis už ją. Santykis su kultūra taip pat yra pagrindinė žmogaus buvimo, išlikimo ir saviraidos bei savikūros sąlyga. Dabartinei sociokultūrinei situacijai ypač svarbus santykis su dvasine kultūra, ne tik sąlygojančia asmens ir visuomenės dvasinę raidą, bet ir turinčia glaudžių ryšių su religija kaip dvasinių vertybių saugotoja ir nešėja. Religijos pripažinimas praturtina pačią kultūrą ir inspiruoja žmogaus ryšį su aukščiausią Esybe, arba Dievu. Manoma, kad būtent šis ryšys lemia žmogaus santykius ir su kitais pasaulio objektais: žmonėmis, ap-

linka ir pan. (A. Peškaitis, A. Petterson, K. Nelson ir kt.).

Visa tai turint galvoje, **tyrimo objektu** buvo pasirinkta vyresniųjų moksleivių, besimokančių įvairių tipų mokyklose, santykių su pasauliu brandos ypatumai ir jų korekcijos prielaidos. **Tyrimo tikslas** – nustatyti šių dienų moksleivių dvasingumo raidos tendencijas ir jas nulėmiančius veiksnius bei sąlygas. **Tyrimo metodai:** nebaigtų sakinių, B. Dodonovo ir K. Izardo testai, M. Rokeach vertybinių orientacijų metodika, požiūrių ir elgesio aprašai ir kt. **Šio straipsnio tikslas** – atskleisti ir palyginti X–XI klasių mokinių santykius su atskirais (artimiausiais) žmonėmis ir pačiu savimi; su ryškesnėmis socialinėmis bendruomenėmis.

**X–XI klasių mokinių santykiai su atskirais žmonėmis ir pačiu savimi.** Tiriant šiuo aspektu vyresniuosius moksleivius, į santykių žvelgta kaip į savitą asmens reagavimą į aplinką, galintį pasireikšti tiek jos vertės pažinimu, pripažinimu bei išgyvenimu, tiek norais, ketinimais ar konkrečiomis pastangomis ją parodyti, išskleisti, saugoti, didinti ir pan. Svarbiausių orientyrų, padedančių apibrėžti vienų ar kitų subjektų vertę, laikytos jų dvasinės ypatybės, kilusios iš tiesos, gėrio, grožio ar šventumo sampratos ir įkūnytos konkrečiu elgesiu.

Tačiau šios srities tyrinėtojų darbuose keliamą mintį, jog žmogaus dvasinio pasaulio turtingumą lemia jame įsikūnijęs humaniškumas. Kartu akcentuojama, kad humaniškumas, išreiškiantis asmens dvasinę esmę ir suponuojantis jos raidos kryptį, apima ir jo santykius su įvairiais tikrovės elementais. Be to, pabrėžiama ypatinga humaniškumo reikšmė žmonių tarpusavio santykiams. Pripažindamas ir išaukštindamas žmogaus vertę, reikšdamas tikėjimą juo ir orientuodamas tinkamai elgtis ir gyventi, humaniškumas tampa ir žmonių santykių harmonijos bei jų sutaurinimo instrumentu.

Atsižvelgiant į tai, tyrimo metu humaniškumas buvo įvardytas kaip esminis dalykas, leidžiantis apibrėžti ir asmens dvasinio subrendimo laipsnį, ir jo tarpusavio santykių kokybę. Dėl to, analizuojant X–XI klasių mokinių santykius su artimais aplinkiniais žmonėmis (tėvais, draugais, mokytojais), ypač buvo kreipiamas dėmesys į humaniškumo apraiškų diapazoną ir stabilumą. Šiais kriterijais buvo mėginama nustatyti, ar humaniškumas dažnai būdingas vyresniųjų moksleivių santykiams ir kokią vietą jis užima tarp kitų asmenybės ypatybių – intelektualinių, socialinių, ekonominių ir pan. Kartu laikytasi požiūrio, kad bendravimo procese kitoms savybėms teiktinas mažesnis vaidmuo nei humaniškumui, orientuojančiam individą į aukštesnį moralinį tobulumą.

Kitas svarbus orientyras, padėjęs surinkti ir interpretuoti papildomą informaciją apie vyresniųjų moksleivių tarpusavio santykius, buvo požiūris į kitų ir savo socialinius vaidmenis ir jų keliamus lūkesčius. Tyrimo metu siekta susidaryti vaizdą, kaip X–XI klasių moksleiviai vertina savo ir bendravimo partnerių (tėvo, motinos, draugo, mokytojo, mokinio, dukros ar sūnaus) vaidmenis ir kiek šių vaidmenų atlikimas atitinka tiriamųjų lūkesčius. Specialistų (L. Jovaišos, P. Bernso ir kt.) nuomone, lūkestis yra psichinė būseną, susijusi su būsimų įvykių nuojauta ir sąlygojanti tam tikrą individo orientaciją ir elgesį. Kiekvienas mokinys taip pat nesąmoningai laukia, kaip jam pačiam pasiseks atlikti savo konkretų vaidmenį ir kaip savo tiesiogines pareigas atliks mokytojai, tėvai ir kiti asmenys. „Jei lūkestis nepasiteisina“, – nurodo L. Jovaiša, – „atsiranda nusivylimas, ir mokinių elgesys pakinta“ (1993, p. 112). Be abejo, kitų žmonių lūkesčiai taip pat gali nesąmoningai veikti mokinių elgesį. Dėl to buvo stengtasi išžvelgti ne vien tai, ko X–XI klasių mokiniai tikisi ar laukia iš savo artimųjų, bet ir kokie gali būti pastarųjų lū-

kesčiai jų atžvilgiu. Drauge bandyta nustatyti, kaip socialinių vaidmenų atlikimą vyresnieji moksleiviai sieja su humaniškumo principo įgyvendinimu. Šio ryšio atradimas turėjo padėti suvokti, kiek svarbos suteikiama humaniškumui, kai tas ar kitas individas atlieka skirtingus vaidmenis, jau priklausančius pagal statusą (šeimoje bei kitoje socialinėje aplinkoje).

Taigi atsižvelgus į tirtų mokinių požiūrį į kitus asmenis, kaip į humaniškus bendravimo partnerius ir jiems būdingų socialinių vaidmenų atlikėjus bei su tuo susijusius atitinkamus lūkesčius, buvo išskirti šeši santykių lygiai. Aišku, kad pirmąjį – *labai teigiamą* lygį rodo šio tipo mokinių santykiams būdingos humaniškumo apraiškos (jautrumas, pagarba, pakantumas, atvirumas, atsakingumas, atlaidumas, altruizmas ir pan.), labai palankus savo partnerių atliekamų socialinių vaidmenų vertinimas, kad ateityje dar geriau pasiseks juos atlikti. Antrąjį – *teigiamą* lygį – šiek tiek mažesnis humaniškumo apraiškų diapazonas ir taip pat mažiau palankus tiriamųjų požiūris į bendraujančių individų asmenybę ir jų einamas pareigas, atliekamus darbus. Trečiąjį – *nelabai teigiamą* lygį – tik retkarčiais pasireiškianti viena ar kita humaniškumo apraiška, neretai pakeičiama kitomis savybėmis (dažniausiai intelektualinėmis, estetinėmis, socialinėmis).

Dėl to šiam santykių lygmeniui būdingi ir kai kurie nesutarimai, ginčai ar net barniai, taip pat ir nežymios abejonės dėl partnerių asmenybės vertingumo bei dėl jų atliekamų socialinių vaidmenų. Ketvirtąjį – *neutralų* ar *neapibrėžtą* – lygį – ryšio nebuvimas su minėtais santykių vertinimo parametrais arba jų nepakankamas apibrėžtumas, neaiškumas. Penktąjį – *neigiamą* – lygį – ne tik nepakankamas, silpnas, bet ir konfliktiškas asmens ryšys su kitais žmonėmis, kartu su nepasitikėjimu, nepagarba, nerūpestingumu, abejingumu, šaltumu ir pan. Čia ryškus nepasitenkinimas kitų ir savo charakterio bruožais, socialinėmis nuostatomis, veiklos rezultatais ir kt. Šeštąjį – *labai neigiamą* – lygį – atviras priešiškus, stipri neapykanta, didelės nuoskaudos, jaučiamos minėtiems partneriams, labai nepalankus mokinių požiūris į juos kaip į asmenybes, į jų elgesį, darbą.

Vertinant tyrimo duomenis pagal šiuos rodiklius, gauti tokie rezultatai (1 lentelė).

Matome, kad šių klasių mokiniai linkę palankiau vertinti savo santykius su motina ir mokytojais nei su kitais asmenimis – tėvu, draugais, savimi. Pasirodo, kad beveik pusės tirtų mokinių santykiai su motina yra pakankamai humaniški ir šiek tiek daugiau nei trečdalis – tokie pat su mokytojais, o santykiai su tėvu ar

1 lentelė. X–XI klasių mokinių santykiai su kitais žmonėmis ir pačiu savimi

Santykių lygiai	Labai teigiamas	Teigiamas	Nelabai teigiamas	Neutralus, neapibrėžtas	Neigiamas	Labai neigiamas	Iš viso
1. Su motina	4 2,80	66 45,8	60 41,7	12 8,30	2 1,0	-	144
2. Su tėvu	1 0,70	24 16,8	50 35,0	55 38,5	11 7,70	1 0,70	143
3. Su savo draugais	-	34 23,6	90 62,5	20 13,9	-	-	144
4. Su mokytojais	1 0,60	43 30,1	64 44,8	30 21,0	5 3,50	1 0,60	143
5. Su pačiu savimi	-	7 4,90	52 36,1	72 50,0	13 9,00	-	144

ba draugais yra gerokai prastesni. Tai itin itin kinamai įrodo nelabai teigiamo ir neutralaus, neapibrėžto lygmens duomenų gretinimas. Tai leidžia manyti, jog dauguma X–XI klasių mokinių pasigenda glaudesnių ir humaniškesnių kontaktų su bendraamžiais. Atrodo, kad šiuo požiūriu santykiai su tėvu yra daug geresni: tik apie trečdalį (35%) tiriamųjų stokoja artimesnio dvasinio ryšio su juo, tačiau neutralaus lygmens duomenys rodo ką kita: dar didesnės mokinių dalies (38,5%) santykiai su tėvu yra indiferentiški ar neapibrėžti (nepakankamai aiškūs). Todėl, nagrinėjant kai kurių tiriamųjų nuomones, susidarydavo įspūdis, kad jie tarytum gyvena ne kartu su tėvu, bet šalia jo. Tokie mokiniai, užuot vienaip ar kitaip apibūdinę savo tėvą kaip asmenybę, išvardydavo tik kai kuriuos jo veiksmus (valgo, kartais gamina valgi, atvažiuoja, išvažiuoja, atstogauja, vadovauja, fantazuoja rūko ir pan.). Be to, ir neigiami santykiai su tėvu taip pat užfiksuoti dažniau nei su kitais asmenimis. Kita vertus, didelės moksleivių dalies santykiai su mokytojais taip pat nėra teigiami, bet stokojantys intensyvesnio bendravimo, didesnio sutarimo, supratimo ar pasitikėjimo.

Detaliau aptariant *tėvų ir vaikų* santykius verta pridurti, jog tie moksleiviai, kurie teigia-

mai vertino savo tėvus, juos laikė pačiais geriausiaisiais, nuostabiausiaisiais ir brangiausiaisiais žmonėmis pasaulyje, labai mylinčiais savo vaikus, besistengiančiais padaryti juos laimingus. Taip pat jie tikėjo, kad tėvai dar gali daug ką pasiekti ar nuveikti. Beje, ne vienas dešimtokas ir vienuoliktokas prisipažino, kad jei jų tėvai panorėtų, tai ir jie patys taip pat galėtų daug ką savo ir jų labai padaryti („aš galėčiau viską padaryti“, „aš tikrai viską padaryčiau“, „jei jis tik panorėtų, aš dėl jo daug ko atsisakyčiau“, „aš mesčiau visus blogus įpročius“). Žodžiu, aiškiai pabrėžė tėvų lūkesčių svarbą, o per juos – ir artimesnio kontakto troškimą. O tie moksleiviai, kurie neigiamai atsiliepė apie savo motiną ar tėvą, vadino juos nesidominčiais savo vaikų gyvenimu, jų nesuprantančiais, ar neišklausančiais, abejingais jų jausmams ir problemoms. Lūkesčiai tokių tėvų atžvilgiu taip pat gana riboti – jie netiki, kad jų tėvai gali ką nors gera pasiekti. Tad ne vienas iš šių moksleivių savo tėvus apibūdino kaip menkavertes asmenybes (irzlias, piktas, nervingas, savanaudes, neteisingas ar net kvailio vardo vertas).

Kaip jau sakėme, X–XI klasių mokinių *santykiai su mokytojais* yra geresni nei su tėvu, draugais ir pačiu savimi. Tačiau juos vertinant buvo pasidomėta, kokį vaidmenį šio amžiaus

2 lentelė. X–XI klasių mokinių požiūris į gerą mokytoją

Mokytojo kompetencija	Tiriamųjų pasiskirstymas
1. <i>Dalykinė kompetencija</i> (gerai išmano savo dalyką, aiškiai ir įdomiai dėsto, gerai išaiškina, visada išmoko, gerai vertina, nerašo blogų pažynių, bet leidžia taisyti)	40 34,8%
2. <i>Humanistinė kompetencija</i> (supranta mokinius ir jų problemas, gerbia juos, padeda, užjaučia, mokytojas yra draugiškas, nuoširdus, sąžiningas, teisingas, atsidavęs darbui, geras žmogus)	68 59,1%
3. <i>Dalykinė ir humanistinė kompetencija</i> (geras savo dėstomo dalyko mokovas ir geras žmogus, su kuriuo galima pasikalbėti ir apie mokslą, ir apie kitus dalykus, kuris moka mokyti ir bendrauti, kuris išmano savo dalyką ir yra draugiškas, kuris yra ne tik mokytojas, bet geras, žmoniškas)	7 6,1%

moksleiviai skiria pedagogo asmenybei, jo dvasinėms savybėms, o ypač kaip vertina humaniškumą. Mat visais laikais apibūdinant gerą mokytoją, „daugiau dėmesio buvo skiriama mokytojo asmenybei, jo gebėjimui bendrauti su mokiniais, perteikti savo gyvenimišką patirtį, dalytis išmintimi negu jo dalykinėmis žiniomis“, - pažymi V. Lepėškienė (1996, p. 30).

O kas svarbiausia šių dienų vyresniajam moksleiviui? – dalykinė ar humanistinė mokytojo kompetencija? Per šią prizmę įvertinus iš mokinių gautą informaciją apie gerą mokytoją, nuomonės pasiskirstė taip:

Taigi dabartinis vyresnysis moksleivis taip pat daugiausia dėmesio skiria pedagogo asmenybei, o ypač jo gebėjimui humaniškai bendrauti su jaunuais žmonėmis, juos suprasti, pripažinti, gerbti. Be abejo, tai nepaneigia dalykinės pedagogo kompetencijos reikšmės realiam ugdymo procesui – be jos šis procesas taip pat būtų neįmanomas. Tai aiškiai nurodė ir per trečdalis tiriamųjų, dalykinę pedagogo kompetenciją susiejusių su tinkamu mokymo proceso organizavimu. Be to, kai kurie jų aiškiai pasisakė už dalykinių ir asmenybinių pedagogo ypatybių glaudžią vienovę.

Kita vertus, analizuojant daugelio mokinių mintis apie mokytoją, vis dėlto buvo juntamas noras, o gal net ir ilgesys šiandien dažniau matyti humanišką pedagogo asmenybę. O tai savo ruožtu patvirtina mintį apie humaniškumo vaidmens svarbą individui (šiuo atveju pedagogui), atliekančiam kitus socialinius vaidmenis. Beje, tie patys moksleiviai, išsakydami savo nuomonę apie tai, ką jie darytų, jeigu būtų mokytojai, taip pat labiau orientavosi į humaniškumo principo įgyvendinimą pedagoginiame darbe. Remiantis V. Lepėškienės terminologija, šiuo atveju tarp tirtų X–XI klasių mokinių vyravo humaniškai orientuoti asmenys.

Kartu akivaizdu, kad šių mokinių *santykis su savimi* yra mažiau pozityviai, arba huma-

niškai, orientuotas. Juk tik apie 5 proc. tiriųjų buvo linę save vertinti palankiai. O visi kiti – nelabai palankiai apibūdino save, o dar dažniau – stokojo aiškesnės, labiau apibrėžtos nuomonės savo atžvilgiu.

Norint giliau suvokti šias dominuojančias mokinių orientacijas, naudinga prisiminti jų samprotavimus apie tai, kaip jie reaguotų tokiomis situacijomis, kai visi būtų prieš juos. Sugrupavus visus atsakymus, akivaizdu, kad apie 10 proc. moksleivių bandytų aiškintis šios priešiškos nuostatos priežastis („tikriausiai, aš esu neteisi“), ieškotų būdų, kaip sumažinti atsiradusią įtampą („palaukčiau, kol visi apsiramins“, „bandyčiau rasti bendrą kalbą“), mėgintų apmąstyti kilusio konflikto sprendimo variantus („aš turiu padaryti atitinkamas išvadas“, „aš turėčiau keistis“, „aš nusiteikčiau prieš juos“, „aš jiems atleisčiau“, „aš juos vis tiek mylėčiau“ ir pan.). Maždaug tiek pat moksleivių pasijustų labai blogai („būtų didelis nusivylimas“, „man būtų skaudu“, „man nesmagu ir liūdna“, „aš esu vienas“, „aš – niekas“) ir negalėtų ieškoti jokios išeities. Tačiau absoliuti jų dauguma reaguotų taip, kaip ir kiti elgtųsi su jais: nusiteiktų priešišškai, maištautų, pultų ir pan. „Jei visi prieš mane, tai ir aš prieš visus“, – dominuojantis tipiškas daugelio mokinių atsakymas. O tai rodo jų nepakankamą savimonės lygį, neleidžiantį šiems mokiniams vertinti savęs kaip asmenybes, aiškiai ir tiksliai įsisąmoninti atskiras jos savybes, savo būsimus poelgius ir jų padarinius, sąmoningai apsispręsti ir rinktis socialiai priimtina elgesį. Pasak B. Kuzmicko, numatyti savo ateitį, kurtis ateities santykį kaip privalėjimo, pareigos, arba dorovinį, santykį.

Verta šiuo aspektu palyginti tų pačių mokinių reagavimo pobūdį ištikus nesėkmei, t. y., kaip jie reaguoja, kai jiems pradeda nesisekti. Konkretūs mokinių atsakymai liudija, kad per pusę jų patiria stiprias neigiamas emocijas (gailėstį, liūdesį, pyktį, nevilgtį), trukdančias kryp-

tingai veikti. Tik apie trečdalis tirtų moksleivių šių jausmų nepatiria ir vėl įvairiais būdais stengiasi pasiekti („susigražinti“) sėkmę (pradedą daugiau mokytis, geriau atlikti užduotis, niekada nenuleidžia rankų, nepraranda tikėjimo, kad ateityje bus geriau). Be to, vertas dėmesio ir tas faktas, kad didžiausioms savo silpnybėms X–XI klasių mokiniai linkę priskirti silpnavališkumą, per didelį polinkį į malonumus, nervingumą, bailumą, nepasitikėjimą savimi.

**X–XI klasių mokinių santykiai su socialinėmis bendruomenėmis.** Analizuojant šiuos santykius, pagrindu pasirinktas šių klasių mokinių požiūris į savo tautą, valstybę, bažnyčią. Svarbiausias šio požiūrio įvertinimo kriterijus – požiūrio palankumas arba teigiamas tiriamųjų nusiteikimas minėtų bendruomenių atžvilgiu. Esminiai teigiamo požiūrio rodikliai – palankūs mokinių vertinimai bei samprotavimai apie savo tautos ir valstybės dabartį ir ateitį, apie lietuvių tautos vietą tarp kitų pasaulio tautų, apie šių dienų Lietuvos valstybės, atkūrusios nepriklausomybę, laimėjimus, perspektyvas ir kt. Tyrinėjant požiūrį į bažnyčią, norėta atskleisti, kaip vyresnieji moksleiviai vertina šiuolaikinės bažnyčios paskirtį ir reikšmę žmogaus gyvenimui, kaip interpretuoja savo asmeninį ryšį su bažnyčia, tikisi iš jos ir pan.

Gauti tokie tyrimo rezultatai pateikti 3 lentelėje.

Matome, jog X–XI klasių mokinių santykis su tauta pozityvesnis nei su valstybe. Kaip ro-

do duomenys, trečdalis tiriamųjų santykis su tauta yra teigiamas ir daugiau nei penktadalis – su valstybe. Šią tendenciją patvirtina ir mokinių požiūris į Lietuvos valstybės, atkūrusios nepriklausomybę, dabartį ir ateitį lyginimas. Nors vyresnieji moksleiviai pripažįsta, jog šių dienų Lietuvoje gyvenimas gerėja, bet valstybės ateitis jiems atrodo mažiau perspektyvi nei tautos. Be to, neutralus (indiferentiškas) ar nepibrėžtas požiūris į valstybę taip pat yra labiau ryškesnis nei į tautą<sup>1</sup>.

Duomenys rodo, kad vyresniųjų moksleivių santykis su bažnyčia šiek tiek skiriasi nuo jų santykio su ką tik minėtomis bendrijomis. Tai pirmiausia konstatuoja tyrimo rezultatai, apibūdinantys labai teigiamą ir teigiamą santykių lygį. Šiuo lygmeniu išryškėja skirtumas, liudijantis pozityvesnį tiriamųjų santykį su bažnyčia nei su valstybe (bažnyčią teigiamai vertina 35,2 proc. moksleivių, o į valstybę – 23 proc.). Tuo tarpu šių moksleivių teigiamas santykis su tauta ir bažnyčia yra beveik tapatus. Sugretinus santykį su bažnyčia ir su valstybe pagal neigiamą ir labai neigiamą lygmens duomenis, taip pat matomas skirtumas bažnyčios naudai (neigiamai bažnyčios atžvilgiu nusiteikę 12 proc. tiriamųjų, valstybės – 32,5 proc.). Vadinasi, neigiamas vyresniųjų moksleivių nusiteikimas vals-

<sup>1</sup> Išsamiau apie tai autorės rašyta: *Tautinė savimonė ir jos ypatumai vyresniame mokykliniame amžiuje // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas. Mokslo darbai. I dalis. Vilnius, 1999.*

3 lentelė. X–XI klasių mokinių santykis su socialinėmis bendruomenėmis

Tipai	Lygiai						
	Labai teigiamas	Teigiamas	Nelabai teigiamas	Neutralus	Neigiamas	Labai neigiamas	Iš viso
1. Su savo tauta	6 4,80	35 27,8	42 33,3	12 9,50	29 23,0	2 1,60	126 100
2. Su valstybe	-	29 23,0	35 27,8	21 16,7	34 26,9	7 5,60	126 100
3. Su bažnyčia	10 7,00	40 28,2	43 30,0	32 22,5	15 10,6	2 1,40	142

tybės atžvilgiu yra labiau paplitęs reiškinys.

Kita vertus, nors neigiamas santykis su savo tauta ne toks ryškus kaip su savo valstybe, bet šio lygmens duomenys įrodo, kad esama daugiau mokinių, neigiamai vertinančių savo tautą, o ne bažnyčią. Tiesa, indiferentiškų bažnyčios atžvilgiu yra daugiau (per penktadalis) nei kitų bendruomenių atžvilgiu. Šių moksleivių nuomone, bažnyčia kol kas jų nedomina, jie bažnyčios nelanko arba joje jaučiasi nekaip (kaip nesavi, nuobodžiauja, apie ką kita galvoja). Todėl bažnyčia jiems atrodo ne kaip pagrindinis dalykas, o kaip asmeninis žmogaus reikalas.

Žinoma, šioms mintims prieštarauja tie moksleiviai, kurie bažnyčiai suteikia reikšmingą (teigiamą ar net labai teigiamą) vaidmenį. Jie mano, jog bažnyčia yra reikalinga žmogui ir žmonijai, nes visiems teikia tikėjimo, vilties, paguodos. Bažnyčia – tarsi antri namai, kur žmogus įgyja dvasinės stiprybės, dvasinio pasitikėjimo, vidinės ramybės. Kai kurie tiriamieji bažnyčią vadino išties ypatingai („dvasios gydymo vieta“, „dvasios išsiskleidimo vieta“, „susikaupimo ir apmąstymo vieta“, „tikri Dievo namai“, „tikinčiųjų susirinkimo vieta“, „ramstis sielai“, „užuovėja nuo žvarbaus vėjo“, „gyvenimo pilnuma“ ir t. t.). Jie taip pat išsakė norą, kad bažnyčia ir toliau egzistuočiau, kad ji bū-

tų amžina, turėtų daugiau pasekėjų, rūpintųsi jaunimu, užimtų svarbesnę vietą mūsų gyvenime. Kartu tikėjosi, kad bažnyčia keisis – pasidarys atviresnė, šiuolaikiškesnė, paprastesnė, laisvesnė, jaukesnė, ne tokia prabangi. Be abejo, tie moksleiviai, kurie buvo linkę nepripažinti teigiamo bažnyčios vaidmens, o ją laikyti nereikalinga, nebūtina ar nenaudinga, išsakė visai kitokius – kontraversiškus – norus, nieko bendra neturinčius su pozityviais bažnyčios pokyčiais (kad ji „prasmegtų į žemę“, „sudegtų“, „sugriūtų“, „susprogtų“, „užsidarytų“, „iš viso jos nebūtų“, „nestovėtų taip arti namų“, „nedarytų žmonėms įtakos“).

Tad apibendrinami galime daryti **išvadą**, kad, ugdant dvasingumą vyresnio mokyklinio amžiaus vaikams, reikia daugiau rūpintis mokinių humanizavimu: tiek jų santykių su kitais žmonėmis, tiek su pačiu savimi, tiek su socialinėmis bendruomenėmis. Antra vertus, nors visų šių santykių ypatumai liudija nepakankamai aukštą jų lygmenį, ypatingą dėmesį būtina skirti šio amžiaus mokinių santykiams su tėvais, draugais, su savimi ir valstybe pagerinti. Trečia, egzistuoja gana glaudus ryšys tarp šiame straipsnyje aptartų santykių tipų ypatumų ir moksleivių santykių su kitais šio ir antgamtinio pasaulio objektais.

## LITERATŪRA

1. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas, 1993.
2. Kuzmickas B. Dorovinės vertybės ir asmenybė // Etikos etidai. Vilnius, 1982.
3. Lepeškiecė V. Humanistinis ugdymas mokyklose. Vilnius, 1996.

4. Маслоу А. Г. Дальние пределы человеческой психики. Москва, 1997.

5. Understanding Human Values. Moskva, Rokschach, London, 1979.

## PECULIARITIES OF MATURITY OF THE RELATIONSHIPS OF SENIOR PUPILS WITH THE WORLD

Vanda Aramavičiūtė

Summary

In this article, personal relationships with the world are regarded as the foundation for the dispersion

of spirituality. Spirituality is understood here as a complex integral feature which reveals itself through

a diverse and permanent connection of a person with the world. The most important types of relationships through which spirituality reveals itself include, first of all, relationships of an individual with other people and with himself/herself at the same time as well as with social communities. Therefore, the article analyses the peculiarities of relations-

hips of X–XI form pupils with their parents, friends, teachers and their own selves. Furthermore, the article touches upon the relationships of the pupils of this age group with their nation, state and church. Similarities and contrasts of the development of the said relationships are revealed on the basis of empirical material.